

Зілковська Л. М.

СТВОРЕННЯ ІНТЕРДИСЦИПЛІНАРНОГО ФАКУЛЬТЕТУ ЗА МОДЕЛЛЮ LIBERAL ARTS AND SCIENCES (НА БАЗІ КЛАСИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ)

Анотація

Стаття присвячена висвітленню результатів дослідження за проектом "Створення інтердисциплінарного факультету за моделлю Liberal Arts and Sciences (на базі класичного університету)". Вивчення досвіду інтердисциплінарної моделі освіти у провідних навчальних закладах зарубіжних країн показує можливість якісного вивчення студентами різних галузей знань та мистецтв у їх поєднанні. Автор вважає, що чинний Закон України "Про вищу освіту" дає можливості для запровадження інтердисциплінарної моделі освіти у ВНЗ України. Водночас автор пропонує зміни до законодавства, які би прямо передбачали для ВНЗ можливість вільно будувати освітній процес за принципами Liberal Arts and Sciences.

Ключові слова: інтердисциплінарна модель освіти, навчальний процес, гуманітарні науки, Artes Liberales.

Abstract

The article presents the results of research project "Creation of interdisciplinary faculty by the pattern of Liberal Arts and Sciences (on the basis of classical university)". Studying the experience of interdisciplinary model of education in the leading educational institutions shows the possibility of a qualitative study of various fields of knowledge and arts in their combination. The author believes that the current Law of Ukraine "On Higher Education" provides with the possibilities for introduction of interdisciplinary model of education into Ukrainian universities, at the same time proposing the changes to legislation, which would directly allow universities to easily build the educational process on the principles of Liberal Arts and Sciences.

Keywords: interdisciplinary model of education, learning proces, humanities, Liberal Arts.

Проблематика проекту. Право на освіту, на творчу діяльність, так само, як і право на працю, належать до основних соціальних, економічних та культурних прав людини, передбачених Конституцією України. Реалізація права на працю залежить від можливості здобуття якісної освіти і професійної підготовки. Якість освіти і професійної підготовки є тим індикатором, який визначає економічний добробут країни і стан її ринку праці. З огляду на це, лібералізація освіти дасть змогу виграти в процесі еволюції суспільства тій людині, яка зможе гнучко пристосовуватися до економічних та соціальних змін. Найбільш придатним місцем для розвитку людиною своїх можливостей, прагнень і талантів є, передусім, навчальні заклади.

Вибір проблематики проекту зумовлений:

- нечіткістю мотивації частини абітурієнтів під час вибору майбутньої спеціальності;
- відсутністю спеціалістів із широким спектром знань, гнучкістю та критичністю мислення;
- зацікавленістю у формуванні нового освітнього середовища, де гуманітарні, природничі та математичні науки є частиною однієї системи ліберальної (вільної) освіти;
- необхідністю впровадження інтердисциплінарних підходів у процесі побудови навчального плану (зокрема злиття та укрупнення курсів), зменшення обмежень під час складання освітніх програм, що домінують у системі вищої освіти України;
- залежністю між університетською освітою та перспективами працевлаштування;
- потребами в переформатуванні освітніх програм з огляду на еволюцію суспільства, соціальний прогрес, зміни в економічних відносинах країни.

Аналіз теорії і практики з розв'язання проблеми створення та діяльності інтердисциплінарного факультету за моделлю Liberal

Arts and Sciences. Засадничі обов'язки держави стосовно особистості, зокрема й щодо реалізації громадянами права на освіту, закріплені законодавчо.

Стаття 53 Конституції України передбачає можливість реалізації громадянами України права на освіту, встановлює з боку держави гарантії доступності і безоплатності; розвитку професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; дає право громадянам безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі тощо.

Статтею 54 Конституції України громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, держава зобов'язана сприяти розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством [1].

Новий Закон України "Про вищу освіту" [2], на відміну від попереднього Закону 2002 р., передбачає:

- автономію вищого навчального закладу, що означає самостійність, незалежність і відповідальність вищого навчального закладу у прийнятті рішень щодо розвитку академічних свобод, організації освітнього процесу, наукових досліджень, внутрішнього управління, економічної та іншої діяльності, самостійного добору і розстановки кадрів у межах, встановлених цим Законом (ст. 1 та ін. Закону);
- дає особам, які навчаються у вищих навчальних закладах, не тільки право вибору форми навчання під час вступу до вищого навчального закладу, а й право вибору навчальних дисциплін у межах, передбачених відповідною освітньою програмою та робочим навчальним планом, в обсязі, що складає не менш як 25% загальної кількості кредитів ЄКТС, передбачених для цього рівня вищої освіти. При цьому здобувачі певного рівня вищої освіти мають право вибирати навчальні дисципліни, що

пропонуються для інших рівнів вищої освіти, за погодженням з керівником відповідного факультету чи підрозділу.

Таким чином, можна вважати, що засади побудови викладання за принципами Liberal Arts and Sciences існують уже сьогодні.

Водночас, новий Закон, запроваджуючи багато нововведень, безпосередньо не передбачає академічної свободи у викладанні, як це передбачено в законах про вищу освіту багатьох країн Європи, які прийнято з огляду на вимоги статті 13 Хартії основних прав Європейського Союзу, що проголошує свободу художньої творчості та науково-дослідної діяльності, зокрема й необхідність дотримання свободи викладання у ВНЗ [3]. Хоча потреба у цьому є, адже суспільство зацікавлене у тому, щоб його члени мали віру в майбутнє, жили без страху втратити роботу, не остерігалися привілеїв та кар'єрних перепон через недостатність освітніх навичок і знань. Користь суспільству від надання та отримання освіти за моделлю Liberal Arts and Sciences, на наш погляд, є очевидною як сьогодні, так і в майбутньому.

Прообраз сучасної моделі Liberal Arts and Sciences як особливої освітньої концепції існував уже у часи Стародавньої Греції та Римської Імперії. Зрозуміло, що з розвитком усіх сфер життя суспільства і держави змінюються технології навчання, його дисциплінарне поле й уявлення про права і свободи особистості, яка навчається. І сьогодні у багатьох вищих навчальних закладах світу запроваджено навчання саме на засадах концепції Liberal Arts and Sciences.

Достатньо згадати, що факультет мистецтв і наук (Faculty of Arts and Sciences — FAS) є найбільшим підрозділом Гарвардського університету, перебуває в авангарді викладання та навчання, сприяння передовим дослідженням і відкриттям, переосмислення гуманітарної освіти у XXI ст. [4].

В Університетському коледжі Фрайбурзького університету Альберта-Людвіга, одному з провідних науково-дослідних та вищих навчальних закладів Німеччини, який має давні традиції у сфері міждисциплінарних досліджень та викладання, запроваджено програму вільних мистецтв і наук (The Liberal Arts and Sciences — LAS).

У Російській Федерації з 2011 р. діє Факультет вільних мистецтв і наук Санкт-Петербурзького державного університету (Смольний інститут вільних мистецтв і наук) (Факультет свободных искусств и наук — ФСИиН) — перший у Росії факультет, заснований на принципах ліберальної освіти [5].

В Україні організація навчального процесу за принципом Liberal Arts Education використана Національним університетом “Киево-Могилянська академія” (НаУКМА). Це дозволяє випускникові сформувати не лише певний набір знань, а й комплекс компетенцій, які дають можливість бути гнучким і краще пристосованим до глобалізованого і мінливого ринку праці. Освіта за моделлю Liberal Arts Education є засадничим принципом функціонування університету, який не можна ставити під сумнів за будь-яких умов [6]. Саме цей механізм дозволяє самостійно обирати навчальні курси, сертифікатні програми, формуючи свою, можливо, унікальну спеціалізацію [7].

З огляду на можливості системи вищої освіти за моделлю Liberal Arts and Sciences бути технологією адаптації людини до роботи в різних сферах життєдіяльності, вона визнана у світі і запроваджена в системах вищої освіти багатьох країн. А отже, використання досвіду провідних ВНЗ світу має полегшити процес запровадження у вітчизняну освітню практику подібної моделі шляхом створення інтердисциплінарного факультету у класичному університеті в Україні.

Викладене й обумовлює **актуальність обраної проблематики** для подальшого розвитку вищої освіти в Україні.

Мета і завдання проекту — створення інтердисциплінарного факультету — структурного підрозділу класичного університету, завдяки діяльності якого задовольняються потреби молоді в сучасній вищій освіті, суспільні потреби сьогодення в підготовці спеціалістів із широким спектром знань та гнучкістю мислення, що спроможні вирішувати нестандартні задачі.

Завданням проекту є:

1) поінформувати академічну спільноту про можливості, переваги і досвід впровадження сучасної освіти за моделлю Liberal Arts Education;

2) скоординувати зусилля органів державної влади, освітян та науковців у підтримці впровадження бакалаврських програм за цією моделлю;

3) популяризувати цей проект за допомогою ЗМІ;

4) залучити до впровадження мікропроекту широке коло науковців, викладачів ВНЗ, експертів, інвесторів.

Методи його реалізації. Результативність проекту залежить від виконання визначених завдань, а також від законодавчого забезпечення, фахової підготовки викладачів і управлінців ВНЗ та науково-просвітницької популяризації проекту.

Окремого вивчення й обговорення науково-просвітницькою спільнотою потребують визначення, які складають основу моделі Liberal Arts and Sciences.

Ми пропонуємо такі **визначення**:

Сучасна освіта за моделлю Liberal Arts and Sciences Education є системою вищої освіти, що покликана виховувати у студентів бажання та здібності навчатися, критично мислити та вміло висловлювати свою думку, а також виховувати громадян, які спроможні стати активними учасниками демократичного суспільства.

Тьютор — науково-педагогічна посада, до функцій якої належить допомога в розробці індивідуальних освітніх програм

студентів, супроводження індивідуального навчання, проведенні фундаментальних і прикладних наукових досліджень у поєднанні зі статусом наставника.

Інтердисциплінарне навчання — сполучення компетенцій та знань з двох та більше галузей знань у спільній програмі.

Інтердисциплінарність трактують у вузькому і ширшому значеннях:

а) підхід, що має справу з предметом, який виходить за межі дисципліни, проте її мета залишається в рамках дисциплінарного дослідження і полягає в перенесенні методів з однієї дисципліни в іншу;

б) підхід, що об'єднує методи різних галузей, модифікуючи їх чи створюючи новий метод для вивчення предмета, який виходить за межі однієї дисципліни.

Освіта за моделлю Liberal Arts and Sciences будується на таких **принципах**:

Принцип поваги особистості — розвиток особистості в поєднанні з підготовкою студента до багатовекторної професійної діяльності.

Принцип єдності, що включає:

- систему управління;
- інтердисциплінарний характер навчального плану (мистецтва, гуманітарні науки, соціальні науки, природничі, математичні науки);
- специфічні процедури, які забезпечують можливість свободи вибору студентами конкретних навчальних дисциплін;
- педагогічні методики, що забезпечують демократизацію процесу навчання.

Кожен із ВНЗ, який діє на засадах Liberal Arts and Sciences Education, також визнає принцип академічної свободи та може визначати власні принципи.

Інтердисциплінарний потенціал класичного університету дозволяє:

- розглядати їх як полігон для відпрацювання різноманітних змін у змісті та технології освіти (у тому числі перехід до реалізації інтердисциплінарного навчання);
- заощаджувати фінансові кошти, що необхідні для впровадження відповідної бакалаврської програми;
- забезпечити навчальний процес своїм викладацьким складом;
- збагачувати наявні профілі підготовки різноманітними знаннями з інших галузей;

Етапи реалізації проекту зі створення експериментального інтердисциплінарного факультету охоплюють:

I етап — підготовка відповідного проекту;

II етап — обговорення ідеї створення інтердисциплінарного факультету університетською спільнотою на заходах різних рівнів;

III етап — прийняття вченою радою вищого навчального закладу відповідного рішення;

IV етап — подання до МОН обґрунтування можливості створення інтердисциплінарної бакалаврської програми на базі університету та отримання права на проведення експерименту;

V етап — відкриття інтердисциплінарної бакалаврської програми в порядку експерименту за наказом МОН.

Пропонуємо в рамках експерименту такі можливі профілі підготовки:

- Історія мистецтв
- Історія цивілізації
- Кіномистецтво
- Когнітивні дослідження
- Міжнародні відносини та права людини
- Соціологія та антропологія
- Економіка

Інтердисциплінарний факультет може мати таку структуру посад:

- декан;
- заступник декана з навчальної роботи;
- заступник декана з науково-дослідної роботи;
- заступник декана з роботи з тьюторами;
- керівники основних профілів;
- тьютори.

Основні положення організації навчального процесу на інтердисциплінарному факультеті

1. Нормативний термін навчання складає 4 роки.
2. Навчання студентів здійснюється за індивідуальним навчальним планом. Індивідуальний навчальний план складається після зарахування студента на факультет і включає передбачений навчальним планом вищого навчального закладу цикл базових дисциплін підготовки, а також проходження державної атестації. Решта навчального часу використовується для вивчення дисциплін інших циклів основного профілю.
3. В індивідуальному навчальному плані передбачені вибіркові дисципліни, які належать до будь-якого профілю та обсягу підготовки (напрямку або спеціальності), але не включені до навчального плану основного профілю.
4. Державна атестація студента інтердисциплінарного факультету проводиться після успішного захисту випускної кваліфікаційної роботи бакалавра, що має інтердисциплінарний характер.
5. Кожному студенту, який навчається на інтердисциплінарному факультеті, призначається тьютор із науково-педагогічних працівників університету. Тьютор спільно зі студентом кожного навчального року корегує індивідуальний навчальний план та визначає регламент вивчення ним дисциплін навчального плану: спільно зі студентами денної (вечірньої, заочної за наявності)

форми навчання або самостійно з індивідуальними (малогруповими) консультаціями.

6. На факультеті можуть створюватись окремі академічні групи чи підгрупи з їх складу для спільного вивчення навчальних дисциплін.

Труднощі, які можуть виникати:

Система освіти за моделлю **Liberal Arts Education** потребує суттєвих ресурсів (адміністративних, фінансових, великої кількості залучених викладачів, приміщень, високих вимог до бібліотеки та комп'ютерної мережі).

Навчальний план таких програм суттєво відрізняється від державних освітніх стандартів.

Викладання за такою системою є досить складним завданням (подолання звички більшості викладачів до монологічного стилю проведення занять, їх неготовності до обговорення та дискусії зі студентами, оплата додаткового часу на перевірку різноманітних письмових завдань, забезпечення доступності рекомендованої літератури).

Складною може бути адаптація випускників бакалаврських програм такого факультету до магістерських програм, що розроблені для випускників навчальних закладів з більш інтенсивною професійною підготовкою у відповідній галузі (неготовність університетських менеджерів при адмініструванні програм перейти від формальних показників до оцінки якості підготовки вступників).

Ми згодні з Джонатаном Беккером, віце-президентом, деканом з міжнародних зв'язків та програм підвищення громадянської відповідальності Бард-коледжу, що система освіти за моделлю **Liberal Arts Education** не є панацеєю, яка може вирішити всі проблеми суспільства. Та все ж, якщо така система організована належним чином, вона зуміє виховати у студентів спроможність вести активне життя в громадянському суспільстві та реалізувати свою наукову

чи професійну кар'єру. У країнах, де вища освіта перебуває в полоні вузької спеціалізації та монологічних методик викладання, освіта за моделлю Liberal Arts Education може стати тією альтернативою, яка отримає підтримку студентів та викладачів. Цю систему не так просто впровадити, але результат, безумовно, виправдає витрачені зусилля [8].

Висновки та рекомендації

1. Сьогодні в українських реаліях не забезпечено достатнього конституційного захисту принципу свободи художньої творчості та науково-дослідної діяльності, що не сприяє розвитку освіти за моделлю Liberal Arts Education. У процесі удосконалення Конституції України це може бути виправлене шляхом урахування положень статей 13, 14 Хартії основних прав Європейського Союзу.

2. Основними перевагами цієї освітньої моделі є значна мобільність, гнучкість і пристосованість до умов суспільства і економіки, що постійно змінюються.

3. З метою нормативної легітимізації інтердисциплінарного факультету пропонуємо внести зміни до ст. 33 Закону України "Про вищу освіту", визначивши інтердисциплінарний факультет як структурний підрозділ багатогалузевого (класичного) університету.

4. Окремого вивчення потребує проблема створення та апробації різноманітних інтердисциплінарних та міжгалузевих навчальних курсів.

Література

1. Конституція України від 28.06.1996 р. (станом на 21.02.2014 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254>.
2. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII (станом на 05.07.2015 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

3. Хартия основных прав Европейского Союза, Ницца, 7 декабря 2000 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_524.
4. What is FAS? [Електронний ресурс] // Harvard Faculty of Arts and Sciences. – Режим доступу: <http://www.fas.harvard.edu/pages/what-fas>.
5. О Факультете свободных искусств и наук [Електронний ресурс] // Факультет свободных искусств и наук Санкт-Петербургского государственного университета. – Режим доступу: <http://artesliberales.spbu.ru/about>.
6. Мелешевич А. А. Концептуальні засади стратегічного розвитку НаУКМА [Електронний ресурс] // Національний університет "Києво-Могилянська академія". – Режим доступу: <http://www.ukma.edu.ua/index.php/component/content/article/179-vybory/kandydaty/1476-meleshevych-andrii-anatoliiovych>.
7. Голуб О. Найкраща освіта – через науку [Електронний ресурс] // Національний університет "Києво-Могилянська академія". – Режим доступу: <http://www.ukma.edu.ua/index.php/news/1884-dekan-fakultetu-prirodnychkh-nauk-oleksandr-holub-naikrashcha-osvita-cherez-nauku>.
8. Jonathan Becker. What a Liberal Arts and Sciences Education is ... and is not // Факультет свободных искусств и наук Санкт-Петербургского государственного университета [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://artesliberales.spbu.ru/about-en/liberal>.